

●

Ks. Karol Rawicz-Kostro
Bydgoszcz

Centrum Formacji Liturgicznej jako narzędzie odnowy życia liturgicznego w Kościele lokalnym

The Centre for Liturgical Formation as a Tool for the Renewal
of Liturgical Life in the Local Church

Wprowadzenie

W ostatnich dziesięcioleciach Kościół katolicki coraz wyraźniej dostrzega konieczność pogłębionej i powszechnej formacji liturgicznej wiernych świeckich. Wypływa to z fundamentalnych założeń Soboru Watykańskiego II, który szczególnie uwagę poświęcił czynnemu uczestnictwu ludu Bożego w celebracji misterii, a także wskazał na konieczność świadomego i pełnego uczestnictwa w liturgii, jako prawo i obowiązek każdego ochrzczonego. Jednakże, mimo rozwoju teologii liturgii i duszpasterstwa liturgicznego, wielu świeckich pozostaje jedynie biernymi obserwatorami celebracji liturgicznych, nie zawsze rozumiejąc pełnię znaków i gestów, w których uczestniczą.

Współczesne wyzwania duszpasterskie, takie jak laicyzacja, mniejsza liczba powołań do kapłaństwa, zmiana modelu religijności, jak również potrzeba pogłębienia tożsamości chrześcijańskiej, sprawiają, że formacja liturgiczna nabiera dziś szczególnego znaczenia. Jest ona nie tylko przygotowaniem do pełnienia określonych funkcji i posług w liturgii, ale także drogą dojrzewania duchowego, mistagogicznego wprowadzenia i kształtowania wiary przeżywanej w Kościele. Jak zauważa papież Franciszek w liście apostolskim *Desiderio desideravi* o formacji liturgicznej ludu Bożego, liturgia jest *źródłem tej boskiej wymiany, w której życie Boże jest nam przekazywane; że jest pierwszą szkołą naszych dusz; jest pierwszym darem, jaki winniśmy złożyć ludowi chrześcijańskiemu, zjednoczonemu z nami w wierze i w wytrwałej modlitwie*¹.

¹ Franciszek, List apostolski *Desiderio desideravi* o formacji liturgicznej ludu Bożego (29.06.2022), Poznań 2022, nr 30.

II Polski Synod Plenarny zalecił formację liturgiczną całej wspólnoty parafialnej, a także powstawanie w każdej parafii zespołów liturgicznych złożonych z dorosłych, młodzieży i dzieci. Powstawanie takich zespołów napotyka dziś na różnorodne trudności. Do największych należy odchodzenie ministrantów i ministrantów słowa Bożego (lektorów) od posługiwania w liturgii czy też niewielkie zainteresowanie podejmowaniem funkcji liturgicznych przez dorosłych oraz niepełna formacja liturgiczna zarówno młodszej, jak i dorosłej służby liturgicznej. *Nikła jest świadomość, że sprawowanie właściwych świeckim posług nie jest zastrzeżone jedynie dla najmłodszych; że są do nich zaproszeni także dorośli uczestnicy zgromadzeń liturgicznych*².

Święty Jan Paweł II w liście apostolskim *Vicesimus quintus annus*, w 25. rocznicę ogłoszenia konstytucji *Sacrosanctum concilium*, pisał: *Najpilniejszym zadaniem jest formacja biblijna i liturgiczna ludu Bożego! (...) Już w Konstytucji [o Świętej Liturgii] zostało podkreślone, że „osiągnięcia tych rezultatów (uczestnictwa pełnego i czynnego całego ludu) nie można się spodziewać, jeżeli najpierw sami duszpasterze nie będą przeniknięci duchem i mocą Liturgii i nie staną się jej nauczycielami”*. *[Formacja liturgiczna] jest niezbędna także dla ludzi świeckich, tym bardziej że w wielu krajach są oni dziś powołani do podejmowania w coraz większym stopniu odpowiedzialności za wspólnotę*³. Stąd też mocno akcentuje się potrzebę duszpasterstwa liturgicznego, które ma za zadanie stopniowe wprowadzanie wiernych w głębię celebrowanych misterii, tak by ich uczestnictwo nie tylko ubogacało duchowo, ale także znajdowało odbicie w codziennym życiu. Istotnym aspektem pozostaje zatem zaangażowanie świeckich w przypisane im posługi i funkcje liturgiczne. Choć w tej dziedzinie poczyniono już znaczne postępy, to jednak doświadczenie praktyki liturgicznej wskazuje jednoznacznie, że przed wspólnotą Kościoła nadal stoi wiele wyzwań. Kluczem do realizacji tych celów jest gruntowna katecheza liturgiczna, która pomoże wiernym lepiej rozumieć znaczenie sprawowanych obrzędów i odnaleźć swoje miejsce w ich celebracji. Tego rodzaju katecheza, mająca charakter mistagogiczny, zgodnie z nauczaniem Kościoła, stanowi podstawowy warunek umożliwiający pełne, świadome i czynne uczestnictwo w liturgii. *Liturgia ma bowiem w samej swej istocie pedagogiczną zdolność wprowadzania wiernych w pojmowanie celebrowanej tajemnicy*⁴ – pisał Benedykt XVI w adhortacji *Sacramentum caritatis*.

² II Polski Synod Plenarny (1991–1999). Dokumenty, *Sól ziemi. Powołanie i posłannictwo świeckich*, Poznań 2001, nr 28.

³ Jan Paweł II, List apostolski *Vicesimus quintus annus* (04.12.1988), nr 15.

⁴ Benedykt XVI, Adhortacja apostolska *Sacramentum caritatis* o Eucharystii, źródle i szczycie życia i misji Kościoła (22.02.2007), nr 64.

Podstawowy model formacji liturgicznej

Według Benedykta XVI mistagogia powinna przybliżać wiernym sens obrzędów w kontekście historii zbawienia, wyjaśniać znaki zawarte w liturgii oraz ukazywać ich związek z codziennym życiem. Szczególnie cenne byłyby krótkie katechezy mistagogiczne, które można by wykorzystywać zarówno przed rozpoczęciem celebracji liturgicznej, jak i w ramach formacji grup parafialnych, rekolekcji, dni skupienia czy misji parafialnych. Takie mistagogiczne prowadzenie pozostaje niezastąpioną drogą do pogłębionego uczestnictwa wiernych w liturgii oraz dojrzałego przeżywania wiary. Zadaniem Centrum Formacji Liturgicznej jest zatem wdrożenie w rzeczywistość duszpasterską zasad określonych przez Benedykta XVI w przygotowaniu wiernych do formacji poprzez udział w modelu katechezy liturgicznej.

Według papieża mistagogia, pojmowana jako pogłębione wprowadzenie w misteria wiary poprzez celebrację liturgii, powinna opierać się na trzech ściśle powiązanych elementach, bez których jej skuteczność formacyjna pozostaje niepełna. Po pierwsze, nieodzownym wymiarem mistagogii jest interpretacja obrzędów w świetle dziejów zbawienia, zgodnie z żywą Tradycją Kościoła. Liturgia, a szczególnie Eucharystia, zawiera w sobie nieustanne odniesienia do historii zbawienia, będąc uprzywilejowanym miejscem aktualizacji wydarzeń paschalnych. W Chrystusie ukrzyżowanym i zmartwychwstałym Kościół celebrowało wydarzenie o charakterze centralnym, jednoczącym całą rzeczywistość. Od samych początków wspólnota chrześcijańska odczytywała misterium Chrystusa, zwłaszcza Jego mękę, śmierć i zmartwychwstanie, w powiązaniu z historią Izraela, rozumianą jako typologiczne przygotowanie pełni objawienia. Drugim filarem katechezy mistagogicznej jest wprowadzenie wiernych w sens znaków i gestów liturgicznych. W obliczu współczesnego kryzysu symbolicznego, spowodowanego dominacją technicznego sposobu myślenia, istnieje realna potrzeba przywrócenia wrażliwości na język znaków, który stanowi integralną część liturgii. Celem tak rozumianej katechezy nie jest jedynie przekaz intelektualny, lecz formowanie duchowej percepcji wiernych, by byli zdolni do odczytywania i przeżywania liturgii jako przestrzeni, w której działają konkretne znaki zbawczego działania Boga. Trzecim, komplementarnym elementem mistagogii jest ukazanie głębokiego związku między celebracją misterium a życiem chrześcijańskim w jego codziennym wymiarze. Obrzędy liturgiczne, dalekie od bycia rzeczywistością oderwaną, winny być interpretowane w kontekście egzystencji wierzących – ich pracy, relacji, uczuć, odpoczynku oraz zaangażowania społecznego i misyjnego. W tej perspektywie mistagogia prowadzi do ugruntowania świadomości, że celebracja liturgiczna posiada

wymiar formacyjny, przemieniający życie uczestników i przygotowujący ich do dawania świadectwa chrześcijańskiej nadziei w świecie. Tym samym formacja liturgiczna zyskuje wymiar integralny, ukierunkowany na ukształtowanie osoby wierzącej jako „nowego człowieka”, zdolnego do dojrzałego i odpowiedzialnego uczestnictwa w misji Kościoła. Aby jednak możliwa była realizacja tak rozumianej formacji mistagogicznej, konieczne jest przygotowanie kompetentnych osób, zdolnych do jej prowadzenia. Cały lud Boży winien czuć się odpowiedzialny za ten proces wychowawczy, a każda wspólnota kościelna jest wezwana do stania się miejscem pedagogicznego wprowadzenia w celebrowane misteria. Szczególną rolę mogą tu odegrać wspólnoty życia konsekrowanego oraz ruchy i grupy kościelne, które – dzięki swoim charyzmatom – mogą wnieść nowy dynamizm w proces formacji liturgicznej. Jak wskazują Ojcowie synodalni, także dziś Duch Święty nie przestaje udzielać darów potrzebnych do wspierania misji apostołskiej Kościoła, która zmierza zarówno do szerzenia wiary, jak i do jej pogłębiania aż po dojrzałość chrześcijańską⁵.

Erygowanie Centrum Formacji Liturgicznej Diecezji Bydgoskiej

Odpowiadając na realną potrzebę zbudowania przestrzeni formacji liturgicznej w Kościele lokalnym, biskup bydgoski, działając na podstawie kan. 31, 392 § 2 i 838 § 4 *Kodeksu Prawa Kanonicznego* oraz *Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej*, zatwierdzonego podczas 346. Zebrania Plenarnego KEP w Częstochowie 27 listopada 2008 r., 21 lutego 2021 r. powołał do istnienia Centrum Formacji Liturgicznej Diecezji Bydgoskiej, oddając je pod patronat bł. Carlo Acutisa. Jego erygowanie było konsekwencją postulatu wyrażonego w przywołanym wyżej *Dyrektorium*, które stwierdza: *160. Formacją służby liturgicznej na szczeblu diecezji zajmuje się diecezjalne duszpasterstwo służby liturgicznej. Prowadzi ono diecezjalne Centrum Formacji Liturgicznej, które we współpracy z Krajowym Ośrodkiem Duszpasterstwa Liturgicznego, a także z diecezjalną Komisją ds. Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego, realizuje zadanie formacji różnych grup służby liturgicznej⁶. Do zadań takiego Diecezjalnego Centrum Formacji Liturgicznej należą:*

a. organizowanie kursów formacyjnych w tych dziedzinach, które mają charakter specjalistyczny i nie mogą się odbyć na parafii, w szczególności

⁵ Por. tamże.

⁶ *Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej* (27.11.2008), zatwierdzone podczas 346. Zebrania Plenarnego KEP w Częstochowie, nr 160.

sposób dotyczy to formacji animatorów, ceremoniarzy, nadzwyczajnych szafarzy Komunii świętej, ustanowionych lektorów i akolitów, a także psalterzystów i zakrystianów;

- b. organizowanie okresowych spotkań formacyjno-liturgicznych, w ramach których następowałaby wymiana doświadczeń, jak i sposobów praktycznej realizacji posługi przy ołtarzy w różnych parafiach diecezji;*
- c. wydawanie różnego rodzaju pomocy formacyjnych;*
- d. stworzenie edycji diecezjalnej czasopisma służby liturgicznej, które mogłoby być wydawane jako dodatek do ogólnopolskiej edycji miesięcznika służby liturgicznej;*
- e. organizowanie wydarzeń i spotkań służby liturgicznej o charakterze kulturalnym, sportowym i pielgrzymkowym⁷.*

Powołanie do istnienia przez biskupa Jana Tyrawę Centrum Formacji Liturgicznej Diecezji Bydgoskiej im. bł. Carlo Acutisa stanowiło odpowiedź na pilną potrzebę stworzenia przestrzeni, w której świeccy będą mogli nie tylko zdobywać wiedzę i umiejętności liturgiczne, ale przede wszystkim doświadczać formacji integralnej – łączącej intelekt, duchowość i praktykę liturgiczną. Dlatego poniżej przedstawione zostaną cele i działania Centrum Formacji Liturgicznej, jako formy odpowiedzi Kościoła lokalnego na współczesne potrzeby formacji liturgicznej.

Cele i zadania Centrum Formacji Liturgicznej

Centrum Formacji Liturgicznej Diecezji Bydgoskiej zostało powołane z jasno określoną misją: służyć całej wspólnocie diecezjalnej poprzez formację liturgiczną dostosowaną do potrzeb różnych grup wiernych. Jego cele nie ograniczają się do organizowania pojedynczych wydarzeń czy szkoleń. Centrum ma pełnić funkcję ośrodka referencyjnego i koordynującego działania liturgiczne na poziomie diecezjalnym, zapewniając jedność formacyjną wszystkich grup liturgicznych, nie wyłączając z nich duchownych.

Do podstawowych zadań Centrum Formacji Liturgicznej, określonych w dekrete erygującym, należą:

- Organizacja kursów i szkoleń liturgicznych, obejmujących formację ceremoniarzy, animatorów liturgicznych, nadzwyczajnych szafarzy Komunii Świętej, ustanowionych do posługi stałej lektorów i akolitów, a także psalterzystów, kantorów, organistów oraz zakrystianów. Każdy z tych kursów zawierać ma komponenty: duchowy, intelektualny i praktyczny

⁷ Tamże, nr 161.

(*ars celebrandi*), zgodnie z zasadą integralnej formacji i mistagogii liturgicznej.

- Przygotowywanie dokumentów liturgicznych – w tym opracowań norm dotyczących godziwego sprawowania sakramentów i sakramentaliów, pełnienia funkcji liturgicznych i organizowania nabożeństw. Dokumenty te są zatwierdzane przez biskupa diecezjalnego.
- Wspieranie formacji stałej służby liturgicznej w parafiach, poprzez dostarczanie materiałów dydaktycznych i konspektów, a także prowadzenie kursów, które nie mogą być zorganizowane lokalnie (np. z racji braku specjalistów).
- Koordynacja wydarzeń liturgicznych na poziomie diecezjalnym, w tym rekolekcji, pielgrzymek, dni skupienia oraz konkursów liturgicznych i muzycznych, które integrują środowiska i podnoszą poziom świadomości liturgicznej.
- Przygotowanie do wprowadzenia diakonatu stałego, poprzez działania formacyjne i organizacyjne, ukierunkowane na otwarcie się diecezji na tę formę posługi, zalecaną przez Sobór Watykański II jako stały element struktury Kościoła lokalnego.

Działania Centrum Formacji Liturgicznej są więc nie tylko odpowiedzią na konkretne braki strukturalne w parafiach, ale także wyrazem wizji liturgii, która jest centrum życia Kościoła i która domaga się kompetentnej i gorliwej służby liturgicznej.

Struktura Centrum Formacji Liturgicznej i współpraca z duszpasterstwami

Centrum Formacji Liturgicznej Diecezji Bydgoskiej funkcjonuje jako zintegrowana i wieloaspektowa struktura, której celem jest nie tylko organizowanie działań formacyjnych, ale również koordynacja i inspirowanie całej działalności liturgicznej w diecezji. Skuteczność tej instytucji opiera się na przemyślanej strukturze organizacyjnej oraz ścisłej współpracy z innymi duszpasterstwami. Dla dobrego wykonywania tej misji, na czele Centrum stoi dyrektor, który pełni równocześnie kilka kluczowych funkcji w odniesieniu do zachowania jedności kształtu formacji liturgicznej w diecezji. Pełni on zadania diecezjalnego duszpasterza służby liturgicznej, moderatora diecezjalnej diakonii liturgicznej Ruchu Światło-Życie, jest delegatem ds. posług stałych lektoratu i akolituatu, a ponadto pełni funkcje ceremoniarza katedralnego i sekretarza diecezjalnej komisji liturgicznej. Ta wieloaspektowość działań o charakterze liturgicznym pozwala na zachowanie spójności formacyjnej, skuteczne planowanie wydarzeń oraz integrowanie różnych środowisk służby liturgicznej pod jednym kierunkiem. Co istotne, struktura Centrum

Formacji Liturgicznej jest otwarta nie tylko na członków spośród młodszej służby liturgicznej, ale także i dorosłych, aktywnie włączając do niej także świeckich formatorów i liderów (animatorów) liturgicznych.

Istotnym jest również to, że zespół duszpasterski Centrum tworzony jest przez duchownych, odpowiedzialnych za różne duszpasterstwa specjalistyczne działające w diecezji. Istnieje bowiem ścisła współpraca o charakterze formacyjnym z diecezjalnym duszpasterzem młodszej służby liturgicznej, który jest odpowiedzialny za formację aspirantów, ministrantów i młodszych ministrantów słowa Bożego w wieku szkolnym oraz z diecezjalnym duszpasterzem nadzwyczajnych szafarzy Komunii Świętej niebędących akolitami. Zasady wykonywania funkcji szafarzy nadzwyczajnych w diecezji bydgoskiej, opracowane przez Centrum i zatwierdzone przez biskupa bydgoskiego Jana Tyrawę 26 lutego 2021 r. (l. dz. 147 / BP / 21), stanowiły pierwszą inicjatywę wprowadzającą normalizację prawa liturgicznego w diecezji, tak szeroko obejmującą daną grupę formacyjną. Ponadto współpraca z dyrektorem Studium Organistowskiego, który jest jednocześnie przewodniczącym diecezjalnej Komisji ds. Muzyki i Śpiewu Kościelnego, pozwoliła na zorganizowanie już w 2021 r. wieloaspektowej formacji psalterzystów, a następnie, w 2023 r. kantorów liturgicznych. Z jego inicjatywy powstała również schola liturgiczna *Cantemus Domino*, działająca przy Centrum Formacji Liturgicznej, która podejmuje śpiew liturgiczny podczas uroczystych liturgii pod przewodnictwem biskupa, zarówno liturgii mszy świętej, jak i liturgii godzin, celebrowanej wspólnotowo.

Kolejne przestrzenie współdziałania Centrum z duszpasterstwami diecezjalnymi charakteryzuje współpraca z duszpasterzem tradycji katolickiej, który czuwa nad formacją liturgiczną wiernych uczestniczących w mszach świętych sprawowanych według Mszału św. Jana XXIII. W odniesieniu do prężnie działającej na terenie diecezji bydgoskiej wspólnoty Ruchu Światło-Życie, dyrektor ściśle współpracuje z jego moderatorem, dzięki czemu formacja liturgiczna, która jest jednym z filarów Ruchu, może oddziaływać na kształt liturgii skorelowanej z duchem liturgii diecezjalnej. Biorąc również pod uwagę fakt, że jedną z grup formacyjnych Ruchu Światło-Życie są Dzieci Boże, moderator Ruchu opracował schemat podręcznika zatytułowanego „Świadomie służyć”, pomagającego poprowadzić roczną formację ministrantów⁸. Pośród kapłanów współpracujących z Centrum znajduje się również duszpasterz zakrystianów, którego zadaniem jest animować

⁸ P. Rybka, *Świadomie służyć*, Bydgoszcz 2023. Wersja studyjna podręcznika nie została opublikowana w formie książki, ale jest dostępna dla wszystkich zainteresowanych w pliku pdf, po bezpośrednim zwróceniu się do autora: kspawelrybka@gmail.com

formację dla tych, którzy jako zakrystianie i zakrystianki współpracują wraz z duchownymi w swoich parafiach na rzecz piękna liturgii. Ponieważ wspólnota służby liturgicznej jest miejscem wzrostu nowych powołań kapłańskich i zakonnych, do grona odpowiedzialnych za formację włączony jest również prefekt Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu, który wraz z bydgoskimi klerykami współdziała z Centrum, szczególnie podczas celebracji Mszy Krzyżma, jak i liturgii związanych z udzielaniem sakramentu święceń. Powołana do istnienia w diecezji bydgoskiej Szkoła Katechistów św. Pawła, wraz ze swoim referentem, a także Ośrodek Katechumenalny, na czele z dyrektorem, stanowią miejsca, w których obecność Centrum Formacji Liturgicznej i prowadzona formacja liturgiczna, poprzez wykłady, katechezy i warsztaty, pozwala kształtować większą świadomość przeżywanej liturgii przez tych, którzy będą do jej udziału przygotowywać innych. Instytucją, która w ostatnim czasie włączyła się we współpracę z Centrum, jest Ośrodek Formacji Diakonów Stałych Diecezji Bydgoskiej, którego wicedyrektorem mianowany został dyrektor Centrum Formacji Liturgicznej. Dzięki temu formacja przyszłych diakonów permanentnych w zakresie liturgii odpowiadać będzie zakresowi ich obowiązków wynikających z przyjętych święceń, a określonych w dekrecie o życiu i posłudze diakonów stałych w diecezji bydgoskiej⁹. Tak rozbudowana sieć współpracy pozwala Centrum pełnić misję łączącą różne środowiska i instytucje diecezjalne wokół wspólnej troski o godne celebrowanie liturgii.

Kolejnym aspektem działania ośrodka formacyjnego jest Zarząd Centrum Formacji Liturgicznej, który został powołany na prośbę dyrektora jako zespół doradczo-decyzyjny w zakresie formacji liturgicznej służby liturgicznej. Zarząd odpowiedzialny jest za planowanie działań formacyjnych oraz dokonywanie ocen skuteczności podejmowanych inicjatyw. Jego skład stanowią członkowie służby liturgicznej, którzy odbyli wcześniej formację w Centrum Formacji Liturgicznej. Zgodnie ze statutem zatwierdzonym przez biskupa bydgoskiego 24 czerwca 2024 r. Centrum Formacji Liturgicznej Diecezji Bydgoskiej posiada określoną strukturę wewnętrzną, która zapewnia przejrzystość działania i efektywność w realizacji celów formacyjnych. Centrum działa w ramach Wydziału Duszpasterskiego Kurii Bydgoskiej jako diecezjalne duszpasterstwo służby liturgicznej, a jego działalność obejmuje wszystkich wiernych, którzy pełnią posługi liturgiczne w parafiach – zarówno dzieci, młodzież, jak i dorosłych, duchownych i świeckich. Stąd też obecność przedstawicieli każdej z grup w ramach działania zarządu Centrum pozwala

⁹ Biskup Bydgoski, Dekret o życiu i posłudze diakonów stałych w Diecezji Bydgoskiej z dn. 20.12.2024 r., N. 675 /BP/2024.

na przygotowanie jak najszerszej oferty formacyjnej, obejmującej służbę liturgiczną, określoną przez krajowe *Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej*. W skład zarządu wchodzi dyrektor powoływany dekretem przez biskupa bydgoskiego. Jego zadania obejmują: kierowanie i nadzorowanie działalności formacyjnej, współpracę z biskupem bydgoskim w zakresie kierunków formacji, współpracę z Krajowym Duszpasterstwem Służby Liturgicznej, a także koordynowanie roczną pracą zarządu oraz zespołu duszpasterskiego Centrum. Statut przewiduje, iż na prośbę dyrektora może zostać powołany również wicedyrektor, który będzie wspierał go w prowadzeniu ośrodka formacyjnego. Zespół Duszpasterski Centrum Formacji Liturgicznej tworzą natomiast duchowni odpowiedzialni za poszczególne grupy formacyjne, które zostały wyżej opisane. Zostają oni zaproszeni do współpracy przez dyrektora Centrum i są odpowiedzialni za prowadzenie kursów, warsztatów, rekolekcji i własnych inicjatyw. Sam zarząd składa się maksymalnie z 18 członków, spośród których wybiera się trzyosobowe prezydium: przewodniczącego, wiceprzewodniczącego i sekretarza na dwuletnią kadencję. Zarząd dzieli się także na sekcje zadaniowe, m.in. do spraw mediów, organizacji spotkań, asyst liturgicznych, prowadzenia formacji w dekanatach. Spotkania zarządu odbywają się co najmniej raz w roku; omawiane są wtedy sprawozdania z działalności każdej sekcji oraz ewentualne zmiany kadrowe. Członkowie zarządu wybierani są na podstawie jasno określonych kryteriów: wiek min. 16 lat, pozytywna opinia swojego duszpasterza, list motywacyjny, wcześniejsze uczestnictwo w formacji prowadzonej przez Centrum oraz umiejętność współpracy w zespole i odpowiednia wiedza liturgiczna. Przedstawiciel zarządu jest jednocześnie delegatem do Rady Ruchów i Stowarzyszeń Katolickich Diecezji Bydgoskiej. Taka struktura organizacyjna Centrum Formacji Liturgicznej nie tylko zapewnia skuteczność działań, ale również realizuje zasadę współodpowiedzialności świeckich za życie Kościoła, zgodnie z duchem Soboru Watykańskiego II, uczestnicząc w permanentnej formacji, wynikającej z zobowiązań statutowych. Włączenie świeckich w planowanie formacji i jej prowadzenie nie tylko wzbogaca działania Centrum, ale też stanowi świadectwo dojrzewającej eklesjalnej tożsamości wspólnoty diecezjalnej w zakresie troski o liturgię Kościoła.

Modele formacji i propozycje programowe

Centrum Formacji Liturgicznej Diecezji Bydgoskiej realizuje swoją misję poprzez wieloetapowy, zróżnicowany i przemyślany program formacyjny, którego celem jest pogłębienie świadomości liturgicznej członków służby liturgicznej, młodszej i starszej, męskiej i żeńskiej, zgodnie z ich zadaniami

określonymi przez *Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*¹⁰. Przyjęty przez Centrum model zakłada formację integralną, tzn. uwzględniającą trzy główne wymiary: duchowy, intelektualny i praktyczny. Formacja duchowa zakorzeniona jest w modlitwie, liturgii godzin, adoracji i rozważaniu słowa Bożego. Część intelektualna obejmuje teologię liturgii, historię liturgii, liturgikę, a także elementy teologii biblijnej i moralnej. Istotną rolę odgrywają także zajęcia formacyjne, oparte na przybliżeniu podstaw wiary zapisanych w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*¹¹. Wreszcie, wymiar praktyczny skupia się na nauce *ars celebrandi*, tj. sztuki godnego i zgodnego z przepisami liturgicznymi pełnienia posług i funkcji w liturgii. Oferta formacyjna Centrum z roku na rok powiększa się w taki sposób, że w roku formacyjnym 2024/2025 prowadzone są następujące działania duszpasterskie:

- Katedralna Szkoła Ceremoniarza obejmująca cykl zajęć teoretycznych i praktycznych przygotowujących do zadań koordynowania liturgii w parafiach i podczas uroczystości diecezjalnych.
- Formacja stała ceremoniarzy to spotkania dla absolwentów Katedralnej Szkoły Ceremoniarza, rozwijające kompetencje liturgiczne oraz umożliwiające prowadzenie formacji zespołów liturgicznych w parafiach.
- Studium dla kandydatów do posług stałych lektoratu i akolitu to dwupółletni cykl formacyjny składający się z rozwiniętej formacji intelektualnej, duchowej i liturgicznej, zakończone ustanowieniem do wykonywania posługi przez biskupa diecezjalnego.
- Szkoła Kantora jest dwuletnim kursem przygotowującym do animacji śpiewu liturgicznego w parafii i w strukturach diecezji.
- Kurs Psalterzysty jest to roczna formacja przeznaczona dla tych, którzy wykonują psalmy podczas liturgii.
- Kurs dla nadzwyczajnych szafarzy Komunii Świętej to dziewięciomiesięczna formacja mężczyzn wydelegowanych przez księży proboszczów, uwzględniająca formację doktrynalną, liturgiczną oraz pastoralną w zakresie posługi wobec chorych.
- Warsztaty dla zakrystianów i zakrystianek to cykliczne spotkania integrujące wspólnotę tych, którzy przygotowują codziennie liturgię i troszczą się o paramenty liturgiczne. Ich formacja obejmuje tematykę liturgiczną oraz zasady przygotowania szat i naczyń liturgicznych, a także etykę ich posługi.

¹⁰ Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego* (3. wydanie), 06.11.2003, Poznań 2006.

¹¹ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, 11.10.1992, Poznań 2002.

- Kursy i rekolekcje dla młodszej służby liturgicznej – w tym specjalne programy dla ministrantów, aspirantów i ministrantów słowa Bożego.
- Kursy dla dorosłych ministrantów słowa Bożego – otwierające nową przestrzeń dla zaangażowania kobiet i mężczyzn w życie liturgiczne parafii.

Oprócz kursów formacyjnych Centrum Formacji Liturgicznej organizuje również rekolekcje tematyczne dla ministrantów, ministrantów słowa Bożego, nadzwyczajnych szafarzy Komunii Świętej, ceremoniarzy, zakrystianów, posługujących jako lektorzy i akolici ustanowieni. W ramach współpracy z Wydziałem Katechizacji i Szkół Katolickich Diecezji Bydgoskiej, Centrum organizuje metropolitalny konkurs liturgiczny: *Liturgia Benedicta* – wokół teologii liturgii Benedykta XVI, a także diecezjalne konkursy biblijno-liturgiczne dla członków młodszej służby liturgicznej. Z inicjatywy Centrum w katedrze bydgoskiej celebrowane są co miesiąc, w każdą pierwszą niedzielę miesiąca, msze święte w języku łacińskim z chorałem gregoriańskim, podczas której śpiewa męski zespół chorałowy, realizujące postanowienia Instrukcji Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej z 2017 r., by *we wszystkich kościołach katedralnych, bazylikach i sanktuariach powinna być sprawowana (...) Msza święta w języku łacińskim z udziałem scholi gregoriańskiej*¹².

Model działania Centrum Formacji Liturgicznej stanowi przykład całościowej wizji formacji, w której wiedza, duchowość i praktyka wzajemnie się przenikają i uzupełniają, dając przestrzeń do wzrastania w wierze i odpowiedzialności za liturgię we wspólnocie diecezji i parafii. Dzięki otwartości na różne grupy wiekowe i stanowe, Centrum utworzyło w diecezji bydgoskiej realną przestrzeń budowania świadomego, zakorzenionego w tradycji Kościoła kształtu ducha liturgii, który oddziałuje na świadomość życia liturgicznego we wspólnotach parafialnych.

Współczesne wyzwania formacji liturgicznej

W realiach współczesnego duszpasterstwa liturgicznego nie sposób pominąć wielu wyzwań, które wpływają na jakość i skuteczność formacji wiernych. Należą do nich przede wszystkim: brak systematycznej formacji permanentnej na poziomie parafialnym, niewystarczająca liczba kompetentnych formatorów, brak jednolitych materiałów dydaktycznych, spadek zaangażowania młodzieży w posługi liturgiczne oraz nieznaczna jeszcze liczba osób dorosłych podejmujących aktywną rolę w liturgii.

¹² Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej, 14.10.2017 r.

W wielu parafiach brakuje spójnego i systematycznie realizowanego programu formacji liturgicznej, co powoduje, że kapłani zmuszeni są do tworzenia własnych rozwiązań lokalnych lub – co gorsza – rezygnują z jakiegokolwiek formacji, skupiając się jedynie na technicznym przygotowaniu do służby przy okazji uroczystych celebracji. W konsekwencji liturgia w doświadczeniu członków służby liturgicznej bywa zredukowana do zewnętrznych gestów, bez głębi duchowej i mistagogicznej, a posługi i funkcje liturgiczne traktowane jako zadania do wykonania, a nie jako miejsce wejścia w przestrzeń relacji z Chrystusem i wspólnotą Kościoła. Centrum Formacji Liturgicznej Diecezji Bydgoskiej dostrzegając te braki, podjęło konkretne działania, aby je przezwyciężyć, tworząc i udostępniając materiały dydaktyczne, m.in. konspekty katechez, podręczniki formacyjne oraz ćwiczenia do pracy indywidualnej i wspólnotowej. Środki te są dostosowane do potrzeb parafii i umożliwiają prowadzenie formacji, korzystając z przygotowanych do tych zadań akolitów czy ceremoniarzy. Centrum organizuje bowiem kursy, których przeprowadzenie w pojedynczych parafiach byłoby trudne lub wręcz niemożliwe, np. szkolenia dla nadzwyczajnych szafarzy Komunii Świętej, ceremoniarzy, kantorów, czy też rekolekcje tematyczne. Budując kulturę świadomości liturgicznej poprzez rekolekcje, warsztaty, konkursy czy wspólne celebacje, staje się ona nie tylko przestrzenią nauki i modlitwy, ale również budowania więzi między uczestnikami, wymiany doświadczeń oraz wspólnego poszukiwania inspiracji do piękna posługi liturgicznej. Centrum Formacji Liturgicznej współpracując z Duszpasterstwem Tradycji Katolickiej, pomaga integrować środowiska członków służby liturgicznej w duchu hermeneutyki ciągłości zaproponowanej przez Benedykta XVI¹³.

Poprzez powyżej przywołane inicjatywy Centrum Formacji Liturgicznej Diecezji Bydgoskiej stara się odpowiedzieć na wezwanie papieża Franciszka wyrażone w liście apostolskim *Desiderio desideravi*, by liturgia była „szkołą formacji”, która kształtuje nie tylko sposób uczestnictwa w Eucharystii, ale całe życie chrześcijańskie¹⁴. Centrum, poprzez swoje konkretne działania, ukazuje, że taki etap budowania świadomości liturgicznej w diecezji i parafiach jest możliwy oraz że może się on realizować

¹³ Hermeneutyka ciągłości, zwłaszcza w kontekście Soboru Watykańskiego II, jest kluczowym elementem w interpretacji i zrozumieniu nauczania Kościoła, w tym także liturgii. Benedykt XVI, jako zwolennik tej metody, podkreślał znaczenie ciągłości tradycji, przy jednoczesnym otwarciu na zmiany i odnowę. Liturgię widział jako wyraz tej ciągłości, zachowując jej istotę, ale i umożliwiając rozwój. Zob. K. Litawa, *Odnowa czy reforma liturgiczna w świetle teologii Benedykta XVI*, „Liturgia Sacra”, 2 (2023) 62, s. 67–84.

¹⁴ Franciszek, List apostolski *Desiderio desideravi* o formacji liturgicznej ludu Bożego, nr 30.

w ramach diecezjalnej troski o liturgię, godnie celebrowaną, dającą przykład wspólnotom parafialnym, szczególnie poprzez liturgie sprawowane pod przewodnictwem biskupa, do czego zobowiązuje Konstytucja o liturgii świętej Soboru Watykańskiego II: *Dlatego wszyscy powinni wysoko cenić liturgiczne życie diecezji skupione wokół biskupa, zwłaszcza w kościele katedralnym. Powinni być przeświadczeni, że szczególne ujawnienie się Kościoła dokonuje się w pełnym i czynnym uczestnictwie całego świętego Ludu Bożego w tej samej celebracji liturgicznej, a zwłaszcza w tej samej Eucharystii, w jednej modlitwie, przy jednym ołtarzu, pod przewodnictwem biskupa otoczonego prezbiterami i osobami posługującymi*¹⁵. Precyzuje to również *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów* w rozdziale opisującym znaczenie liturgii biskupiej: *Święte celebracje, którym przewodniczy biskup, ujawniają misterium Kościoła, któremu Chrystus towarzyszy swoją obecnością; nie są przeto zwykłą okazalnością obrzędów. Trzeba ponadto, aby celebracje te były przykładem dla całej diecezji i odznaczały się czynnym uczestnictwem ludu. Dlatego wspólnota zgromadzona winna w nich brać udział przez śpiew, dialog, pełne czci milczenie, skupienie wewnętrzne i przyjmowanie sakramentalnej Komunii*¹⁶.

Istotnym wyzwaniem formacyjnym jest skorelowanie wszystkich wymiarów działań, koniecznych dla właściwego wzrostu w doświadczeniu liturgii Kościoła wśród członków służby liturgicznej, z uwypukleniem formacji duchowej. Duchowość liturgiczna, rozwijana w ramach działalności Centrum Formacji Liturgicznej, opiera się na trzech filarach: mistagogii, komunii i misji popartej świadectwem wiary. Mistagogia to stopniowe wprowadzanie w misterium. To nie tylko interpretacja znaków liturgicznych, ale także odkrywanie ich znaczenia w życiu osobistym i wspólnotowym. Formacja mistagogiczna pozwala wiernym głębiej przeżywać liturgię jako rzeczywistość zbawczą, aktualną i przemieniającą. Drugim elementem tej formacji jest komunია z Kościołem. Uczestnictwo w liturgii nie jest aktem indywidualnym, ale wspólnotowym. Poprzez wspólną celebrację buduje się eklezjalna tożsamość, a formacja liturgiczna staje się drogą do głębszego zjednoczenia z całym Mistycznym Ciałem Chrystusa. Ostatnim etapem jest misja i świadectwo. Służba liturgiczna i czynności liturgiczne to nie tylko przestrzeń ograniczona do prezbiterium. Z liturgii płynie wezwanie o charakterze zobowiązującym do głoszenia Chrystusa

¹⁵ Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*, 04.12.1963, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, nr 41.

¹⁶ Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Caeremoniale episcoporum*, tłum. polskie: *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów*, Katowice 2010, nr 12.

w codzienności, do bycia znakiem Jego obecności w świecie. Osoby zaangażowane w funkcje i posługi liturgiczne często stają się liderami życia religijnego w parafiach, animatorami wspólnot oraz promotorami kultury liturgicznej, a przez to dają świadectwo swojej wiary w realną obecność Chrystusa w sakramencie Eucharystii i pozostałych znakach Jego obecności. W odniesieniu do tychże wymiarów formacji, istotnym elementem duchowości jest również eklezjalność rozumiana jako wierność nauczaniu Kościoła, zakorzenienie w tradycji oraz aktualizacja tychże norm liturgicznym w świadomym ich rozumieniu i przyjmowaniu. Uczestnicy formacji prowadzonej przez Centrum Formacji Liturgicznej są zachęceni do lektury dokumentów Magisterium, a także do aktywnego uczestnictwa w życiu diecezji, m.in. przez udział w liturgiach z biskupem, wydarzeniach diecezjalnych i współpracę z innymi środowiskami, dając przez to wyraz swojej eklezjalności w budowaniu Mistycznego Ciała Chrystusa. W ten sposób Centrum staje się nie tylko instytucją szkoleniową, ale także szkołą wiary i dojrzałości chrześcijańskiej, która rodzi się z liturgii i w niej się wyraża. Jest to rodzaj formacji, która dotyka serca, porządkuje myślenie i prowadzi do głębszego zjednoczenia z Chrystusem obecnym w sakramentach.

Zakończenie

Centrum Formacji Liturgicznej Diecezji Bydgoskiej im. bł. Carlo Acutisa stanowi nowoczesny i jednocześnie głęboko zakorzeniony w tradycji Kościoła model odpowiedzi na wyzwania współczesnej formacji liturgicznej. Jest przede wszystkim odpowiedzią na postulat zawarty w krajowym *Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej*, aby formacja liturgiczna była scentralizowana i jednolita, gdyż tego domaga się charakter powszechnej liturgii Kościoła. W swojej działalności Centrum łączy troskę o wierność nauczaniu Kościoła z otwartością na konkretne potrzeby duszpasterskie diecezji, dostrzegając zarówno braki formacyjne, jak i duchowy głód głębokiego uczestnictwa w liturgii. Ponadto spełnia kluczową rolę w budowaniu kultury liturgicznej, która nie ogranicza się do parafialnej funkcjonalności, ale prowadzi do rozwoju tożsamości liturgicznej całej wspólnoty diecezjalnej. Jest to miejsce formacji integralnej, która obejmuje serce, rozum i działanie: pogłębia duchowość liturgiczną, rozwija świadomość eklezjalną i przygotowuje do prawidłowego wykonywania funkcji posług przy ołtarzu. W perspektywie dalszego rozwoju, Centrum Formacji Liturgicznej może odegrać jeszcze większą rolę nie tylko w formacji osób bezpośrednio zaangażowanych w liturgię, ale również w tworzeniu szeroko dostępnych narzędzi formacyjnych dla katechetów, rodziców, animatorów wspólnot i duszpasterzy.

Możliwość rozszerzenia działalności o formację nauczycieli religii, liderów grup parafialnych czy katechistów przygotowujących do sakramentów inicjacji chrześcijańskiej stwarza szansę na rozwój modelu formacji liturgicznej jako podstawy odnowy całego życia Kościoła lokalnego.

Streszczenie

Artykuł analizuje teologiczne i pastoralne podstawy działalności Centrum Formacji Liturgicznej Diecezji Bydgoskiej im. bł. Carlo Acutisa jako odpowiedzi na współczesne wyzwania formacji liturgicznej w Kościele lokalnym. W świetle nauczania Soboru Watykańskiego II oraz innych dokumentów Kościoła ukazana została konieczność integralnej formacji liturgicznej, obejmującej wymiary duchowy, intelektualny i praktyczny. Centrum Formacji Liturgicznej realizuje funkcję koordynującą formację różnych grup liturgicznych działających w diecezji. Przedstawienie struktury jego działalności oraz współpracy z innymi duszpasterstwami diecezjalnymi ukazuje właściwe budowanie spójnego modelu formacyjnego służby liturgicznej. Podkreślone zostało znaczenie mistagogii jako metody pogłębiania uczestnictwa w liturgii oraz roli świeckich w realizacji soborowego postulatów czynnego udziału w liturgii Kościoła. Centrum stanowi model instytucjonalnej odpowiedzi na realną potrzebę formacji liturgicznej jako fundamentu odnowy życia Kościoła lokalnego.

Summary

The article examines the theological and pastoral foundations of the Blessed Carlo Acutis Centre for Liturgical Formation in the Diocese of Bydgoszcz as a response to contemporary challenges in liturgical formation within the local Church. Drawing on the teachings of the Second Vatican Council and subsequent ecclesial documents, the necessity of integral liturgical formation encompassing spiritual, intellectual, and practical dimensions is emphasised. The Centre plays a coordinating role in the formation of various liturgical groups operating within the diocese. The presentation of its structure and collaboration with other diocesan ministries illustrates the effective construction of a coherent model for liturgical service formation. The article highlights the significance of mystagogy as a means of fostering deeper participation in the liturgy. It underscores the crucial role of the laity in responding to the conciliar call for active involvement in the Church's liturgical life. The Centre represents an institutional model of response to the absolute need for liturgical formation as a foundation for the renewal of local Church life.